

שאלות ותשובות לסיכום מסכת ביצה

ו. אעפ"י שמבואר בגמרא שהותרה השחיטה ביום טוב, שהרי צורך אוכל נפש היא, כיום פשט המנהג לאיסור, וכמה טעמים ניתנו לכך – אם לא בבהמה במסוכנת ומשום הפסד. וכן בעופות (ע' מג"א וש"פ תצח, ובמצוין להלן לד. ומן הדין מותר אף שמצויים מקררים, שאין דומה טעם בשר שנשחט אתמול והיום. אור לציון ח"ג יט,ה).

ז. נר נשמה לזכרון הנפטרים, כתבו הפוסקים שנחשב 'צורך קצת' להתירו ביום טוב אם שכה להדליק אתמול, עכ"פ בחדר שאוכלים בו או בבית הכנסת. ובשעת הדחק אפשר שיש להתיר בכל אופן שדומה לנר של מצוה שהוא לכבוד אבותיו (באור הלכה תקיד,ה עפ"י כתב סופר. וכן בשו"ת אור לציון ח"ג כח כתב להתיר הדלקת נר נשמה ביום טוב ע"י העברת אש קיימת).

ג. במשנתנו מבואר שלבית שמאי אין מוליכים חלה ומתנות לכהן ביום טוב, ובית הלל מתירים. ובתרומה אף לבית הלל אסור מאחר ואינו ראוי להרימה ביום טוב [אלא במקרים מסוימים, כדלהלן]. לדברי רבי יוסי בברייתא [שלא כרבי יהודה ואחרים], לא נחלקו על המתנות שמוליכים אלא בתרומה נחלקו. אמר רב יהודה אמר שמואל: הלכה כרבי יוסי. וכן הורה רב יוסף התר לרב טובי בנו של רב נחמיה, ליתן לכהן ביום טוב חבית יין של תרומה שהיתה בידו.

בדעת בית שמאי נחלקו תנאים בברייתא; רבי יהודה אמר, לא אסרו בית שמאי אלא להוליך מתנות שהורמו מערב יום טוב בפני עצמן, אבל מותר להוליכן עם המתנות שהורמו ונשחטו היום. ואילו אחרים אינם מחלקים בדבר. אפשר שלדעתם אסורים בית שמאי אף במתנות שהורמו ונשחטו היום, ואפשר שגם הם מתירים בזה אלא שאוסרים להטפיל ולהוליך של אמש עם של היום. מבואר בגמרא שבהמה שנשחטה מאתמול, אפילו הורמו המתנות היום – דינם כמתנות שהורמו מאמש.

א. הלכה כרבי יוסי הלכך מותר להוליך חלה לכהן ביום טוב, גם אם הפרישה מאתמול (רמב"ם יו"ט ד, כו; או"ח תקו,ג). ואפילו ברשות הרבים (משנ"ב שם סק"ח עפ"י תוס' ורשב"א ועוד). ומותר ליתן לכהן הגם שלא נצרך לאכילה היום, ואין בזה משום איסור נתינת מתנה בשבת וביו"ט (ע' אגרות משה או"ח ח"ג מד).

ב. הפריש חלה ביום טוב באיסור, כגון שגלגלה אתמול (ע' לעיל ח-ט) – נראה שאסור להוליכה לכהן (עפ"י רשב"א). וכתב זאת אליבא דמתניתין, ויש מקום להסתפק קצת לדין שנוקטים כרבי יוסי ולא גזרו כלל הולכה אטו הפרשה. ואולם במזיד בלא"ה אסור לו ולאחרים עד מוצ"ש. וע' בשער הציון תקו אות כט שצדד להתיר בזה בשוגג).

ג. כתבו התוס' עפ"י הירושלמי: לאו דוקא הולכה לבית הכהן אוסרים בית שמאי, הוא הדין אם בא הכהן לביתו – אין ליתן לו אלא אם כן רגיל הוא לאכול אצלו (וכ"מ ברשב"א). ואף לבית הלל, כתב מהרש"ל שבשבת שאסור להוציא מרשות לרשות, אין ליתן לכהן חלה אף כשהכהן בא לביתו אלא אם כן רגיל לאכול אצלו. ויש אומרים שלפי מה שאנו נוקטים להלכה כרבי יוסי שאפילו תרומה שהורמה אתמול מוליכים ביו"ט, ואין חוששים שמא יתרום היום או שמא נראה שתרם היום, אם כן אין לאסור ליתן לכהן בשבת כל שאין שם הוצאה מרשות לרשות (עפ"י מאמר מרדכי, וכן צדד בבאור הלכה תקו,ב. וכ"מ שנקט בפשיטות באג"מ או"ח ח"ג מד סד"ה ולכן).

דפים יב – יג

קמא

- כו. א. האם מוללים מלילות ופורכים קטניות ביום טוב?
ב. ברירת חטה וקטניות ביום טוב ובשבת, כיצד?

א. רבא אמר: מוללים מלילות (של חטים, כשהן רכות. רש"י) ומפרכים (שרביטי) קטניות ביום טוב. והקשו על דבריו ותרצו.

לפרש"י (רבנו יהונתן, ועוד ראשונים. וכן משמע ברמב"ם שבת כא, יד. וכן נקט הט"ז תקי, א), מלילת מלילות – דישה כלאחר יד היא. ויש אומרים שהמולל בשבת חייב מהתורה (עפ"י ר"ח שבת עד. הערוך בשם גאון. וע"ע אגלי טל' דש').

מבואר בגמרא שהמלילה נעשית בשינוי. אצבע אחת עם אחת (= מולל בין אגודל לאצבע. אביי בשם רב יוסף), או אחת עם שתים (רב אויב בשם רב יוסף), ורבא הסיק: כיון שמשנה, יכול אפילו ע"י אחת עם כל האצבעות.

רש"י ותוס' ורשב"א מפרשים דברי הגמרא על יום טוב, להצריך שינוי במלילה [דהיינו למולל בראשי אצבעותיו] (וער"ן. וכן הובא במג"א תקי, א. ובפמ"ג מפסק בזה). ויש סוברים שביום טוב התירו למולל בלא שינוי (ער"ן על הרי"ף ובחדושי הר"ן תלמיד הרמב"ן ור"נ בן הרמב"ן; מ"מ יו"ט ג, טו).

מלילת שיבולים בשבת; יש מתירים בשינוי (עפ"י רש"י יג: ד"ה וכן; רי"ף). ויש אוסרים [מלבד מלילת אוזב בקורנית ותלתן. ודוקא במלילה המפרקת מן השיבולים אסור אבל מקליפתן החיצונה מותר, ואפילו כמה ביחד (עפ"י תוס' ד"ה ואם; ב"י ומג"א שיט סק"ח). ויש מתירים רק מלילת ריכוך אבל לא לפרק האוכל מתוך הקשים (ע"ע שבת קכז-קכח; אור"ח שיט, טו). והוא הדין בקילוף הקליפה הירוקה שמעל האגוזים, כתב הרמ"א (שיט, טו) שטוב להחמיר בדבר, אף לא בראשי אצבעותיו, מאחר שיכול לשברם ולאכלם כך בלא פירוק, אבל מותר לשבר הקליפה הקשה ולקלוף גם את הדקה שמתחתיה (עפ"י א"ר הגר"ז ומשנ"ב).

ופריכת שרביטי קטניות בשבת, נוהג העולם התר בדבר לעשות בלא שינוי. ויש לפרש הטעם מפני שהשרביטים ראויים לאכילה והרי זה מפריד אוכל מאוכל שאין בזה משום 'מפרק' (עפ"י מגן אברהם שיט סק"ח ושו"ע הגר"ז שם). ולפי"ז בקטניות שאין תרמיליהם אכילים כגון שעועית – אסור (ע' באור הלכה שם שנקט לעיקר כהמג"א ואינו סובר לחלק אם ניתקו הגרעינים בתוך התרמילים או לא ניתקו). ודנו אחרונים אודות קילוף קליפות הקשות של בטנים, ויש מצדדים התר בדבר מפני שדרכם לקלפם רק בשעת אכילה לאחר הכנסתם הביתה, הלכך אין בזה משום 'דישה' (ע' שמירת שבת כהלכתה ג, לב ובהערה צב. וע"ע אג"מ ח"א קכח). ויש מחמירים בדבר (ע' שבט הלוי ח"א פא ובסוסי עט ח"ג מב). וע"י שינוי נראה שמותר לדעה הראשונה שהיא העיקר לדינא (ע' באה"ל ד"ה בשינוי), והרי קילוף בראשי אצבעות נחשב שינוי בקטניות ובמלילות. אך שמא דעת האוסר משום שבטנים שאין רגילים לקלף באופן אחר אלא בכמויות גדולות וע"י מכונות, אבל בכמויות קטנות אי"ז שינוי. וי"ל.

וקליפת שעורים בשבת, מבואר בגמרא שמותר [כדי לאכול לאלתר, שאל"כ אסור משום 'בורר'. ע' רמ"א סוסי שכא] (ערש"י ותוס'. יש מפרשים שעשיית מעשה בקליפה להסירה אינה צורת דישה (עפ"י מגן אבות) וי"א מפני שהיא ביד ולא בכלי (עפ"י באה"ל). וי"א דוקא בשעורים מותר מפני שיש לה קליפה נוספת והרי לא נשלמה הדישה – עפ"י אג"ט. אבל המג"א מתיר אף בחטים. וכ"מ משאר פוסקים – ע' שבט הלוי ח"א עט).

ב. שנו בברייתא: המולל מלילות מערב יום טוב, למחר מנפח על יד על יד (= מעט מעט) ואוכל, אפילו בקנון ואפילו בתמחוי, אבל לא בטבלא ולא בנפה ולא בכברה (שנראה כמי שעושה לצורך מחר, שאין דרך לעשות בכלים הללו אלא הרבה. רש"י).

ובשבת – מנפח מיד ליד (כלומר בשינוי) ואוכל, אבל לא בקנון ולא בתמחוי. כיצד מנפח (בשבת. רש"י

ותוס' – אמר רב אדא בר אהבה אמר רב: מקשרי אצבעותיו ולמעלה (ולא בכפו), אבל במערבא דחו ואמרו: כיון שמשנה, אפילו בכל היד גם כן מותר – אלא כרבי אלעזר שאמר מנפח בידו אחת ובכל כהו.

חילוק מלאכות ביום טוב – ע' במכות כא.

דף יג

כז. א. האם יש אפשרות לתרומה שיהא אדם רשאי להרימה ביום טוב?

ב. הכניס שיבולים הביתה לעשות מהן עיסה או למוללן מלילות, מה דינן לענין תרומות ומעשרות?

ג. מה הדין בכגון זה בקטניות?

ד. המקלף שעורים לאכלן חיים, וכן המולל מלילות חטים – מה דינו לענין חיוב תרומות ומעשרות?

א. במשנה שנינו שאין אדם זכאי (= רשאי) בהרמת תרומה ביום טוב, שהרי חיוב התרומה חל בדיגון וזה נעשה מערב יום טוב (שהרי אסור למרח הכרי ביום טוב), הלכך היה לו להרים מאתמול. ואולם מבואר בגמרא שיש אופנים מסוימים שרשאי להרים תרומה; כגון שהכניס שיבולים למוללן במלילות (שאוכל מעט מעט, ואין שם 'גורן' ממש) ואלבא דרבי שמחייב בתרומה. או אפילו לריבר"י הפוטר, אם הכניסן לעשות מהן עיסה והרי נתחייבו ושוב נמלך עליהן ביו"ט למוללן – הרי זה מפריש ביום טוב ואוכל.

א. כן הוא לפרש"י [ולכאורה נראה שמדובר כשהכניסן ביו"ט, או שמא אפילו מעיו"ט אלא שהכניסן להצניע ולמוללן לכשירצה בעתיד, ואין אומרים היה לו להפריש מאתמול בשעת הכנסתן מפני שאינם מיועדים לאכילה באותה שעה].

והתוס' פרשו שלריבר"י זכאי בהרמה כשהכניסן אתמול ומללן ביו"ט מפני שבשעה שהכניסן עדיין לא נתחייבו, ורק עתה שמללן בא לו החיוב, משא"כ לרבי הלא כבר נתחייב בהכנסתן אתמול. אך אם הכניסן לעשות עיסה ובינתים אוכל מהן עראי ונמלך ביו"ט למוללן – אף לרבי זכאי להרים מפני שעכשיו נתחדש לו חיוב באכילת עראי.

ב. מבואר בגמרא שיש דברים הנחשבים 'גמר מלאכה' לענין מעשר ומותרים בשבת, כגון העמדת ערמה של בצלים המותרת בשבת שאין זו מלאכת מחשבת. ולפי"ז לכאורה ישנם אופנים נוספים של דבר שנטבל ביו"ט עצמו ורשאי להרימה (וע' להלן לו). לענין ראה פני הבית. וכן דעת ריעב"ץ בספרו לחם שמים. ושם נקט שאפילו גמר מלאכתו באיסור בשוגג – זכאי בהרמתה. ועוד הוסיף שאפילו בשבת מותר להרים באופנים אלו. ותמהו על דבריו – ע' שבט הלוי ח"ד נב).

ואולם יש סוברים שדוקא כשגמר-מלאכה נעשה במלאכת אוכל נפש כגון עיסה שגלגל ואפה ביום טוב שחפץ בפת חמה, וכן מלילת מלילות ביו"ט, אבל פעולת גמר מקדימה שאפשר לעשותה מאתמול בלא שום הפרש – בזה לא הותרה ההרמה ביום טוב (עפ"י שער המלך. וכן הסכים בשבט הלוי שם).

ב. הכניס שיבולים לעשות מהן עיסה – אוכל מהן עראי (כל זמן שלא דשן ומרחן בכרי, שלא נגמרה מלאכתן לתרומה). למוללן במלילות (מעט מעט) – רבי מחייב בתרומה (אפילו באכילת עראי, שהכנסתן זהו 'גרנן') ורבי יוסי ברבי יהודה פוטר.

א. לפרש"י ריבר"י פוטר אף באכילת קבע ולאחר מלילה, שדגנך כתוב ואין כאן דיגון כלומר כרי. ולפרוש התוס' רק בעראי פוטר אבל באכילת קבע מחייב. וכ"כ כמה ראשונים שלאחר שמללן חייב אף לריבר"י (מובא בשיטמ"ק, רז"ה ומאירי).

ב. הלכה כרבי (רמב"ם מעשר ג,ה).

כאמור, הכניסן לעשות מהן עיסה ונמלך עליהן למוללן, לדברי הכל חייב. הכניסן לעיסה ומלל מהן בלא שנמלך על הכל למלילות – אפילו לרבי פטור עד שיעשה גורן (תורי"ד).

ג. בקטניות, לפי לשון אחת אמר אביי: הכל מודים שהמכניסן בחבילות לפרכן מעט מעט – נתחייבו בתרומות ומעשרות (שהכנסתן זו גרנן, הואיל והרבה בני אדם אינן חובטים אותם יחד כדגן אלא כדי קדרתן). ולפי לשון אחרת אמר שהכל מודים שפטורות (שסתם הכנסתן למירווח שלא כדגן שהרבה כונסים אותו למלילות וקליות).

א. כן פרש"י. והר"ש מקוצי תמה על היפוך הסברות מן הקצה אל הקצה, ולכך פירש שללשון ראשונה הכל מודים בקטניות שפירש בהכנסתו למוללן, אבל בסתם – מחלוקת. וללשון אחרונה בקטניות שפירש למללן – מחלוקת, ובסתם הכל מודים שאינן טבולות.
ב. הלכה כלשון שני שהמכניס חבילות קטניות לפרכן – לא נטבלו (עפ"י רמב"ם מעשר ג,ה).

התלתן כמוהו כשאר קטניות. וכשמפריש מחשב לפי הזרע בלא החלקים העציים שבו, הגם שטעם עצו ופריו שוה. ומשמע בגמרא שכותש תחילה ואח"כ מפריש, בדומה לתרומה דאורייתא שאינה מתחייבת אלא בדיגון לאחר דישה.

ד. שנינו במסכת מעשרות: המקלף שעורים (לאכלן קלופים חיים. ומדובר שלא ייחדן לאכילה מקודם. ע' להלן לד-לה; חזו"א מעשרות ד,טז), מקלף אחת אחת ואוכל (מדובר שלא נתמרחו, והרי זו אכילת עראי. רש"י). ואם קלף ונתן לתוך ידו – חייב.

א. רש"י פירש שאכילת קבע היא (וכ"מ ברמב"ם מעשר ג,יט). ולפי זה אפילו קילף אחת אחת, אם נתן לתוך ידו – חייב לעשר (עפ"י תורי"ט). והתוס' פרשו שהרי זה גמר מלאכה שקליפת הרבה יחד זהו דיגון.

ב. בתוספתא (מעשרות ג,ו) חילקו בין מקלף שתי שעורים לשלש. ובמקלף חטים – שלש פטור וארבע חייב. ומדובר שאינו סמוך לגורן אבל כשהוא סמוך לגורן ומחזיר אליו המותר – פטור אף ביותר מכך (ע' ירושלמי מעשרות ד,ג ובמפרשים).

וכן המולל מלילות של חטים, מנפח (/ מנפה) על יד על יד ואוכל. ואם נפח ונתן לתוך חיקו – חייב (וכל שכן ניפה בכלי. רמב"ם עפ"י הירושלמי).

כח. א. מעשר ראשון שהקדימו בשיבולים, האם טבול הוא לתרומת מעשר קודם גמר מלאכה?
ב. בן לוי שנתנו לו מעשרותיו קודם שהורמה מהם תרומה גדולה, מה דינו לענין תרומה גדולה ותרומת מעשר?

א. אמר רבי אבהו אמר רבי שמעון בן לקיש: מעשר ראשון שהקדימו בשיבולים – שמו טבולו לתרומת מעשר (ואוסרו באכילת עראי). ופירש רבא הטעם הואיל ויצא עליו שם 'מעשר' (והתורה אמרה והרמתם ממנו תרומת ה' מעשר מן המעשר – משנקרא 'מעשר' הזקיקם לתרומתו).

א. מרש"י מבואר שטובל מדאורייתא וחייבים על אכילתו מיתה. ואילו ברמב"ם (מעשר ג, ט) כתב שאם אכל מכין אותו מכת מרדות. ומשמע שמדרבנן הוא (ובאו"ש הראה מקורו מירושלמי ספ"ק דתרומות. וע' חו"א מעשרות ד, טו).
ב. שאר הפירות לא הוקבעו למעשר אם לא נגמרה מלאכתם, ומותר לאכלם עראי קודם הפרשת מעשר שני (יו"ד שלא, קל).

ב. בן לוי שנתנו לו שיבולים במעשרותיו (קודם שהורמה תרומה גדולה) – עושה אותן גורן. ענבים – עושה אותן יין. זיתים – עושה אותן שמן, ומפריש עליהן תרומת מעשר ונותן לכהן. ופירש רבא: קנס הוא (על שהקדים ליטול המעשר שלא כדין).

לפי טעם זה אם ניטלה התרומה מקודם בשיבולים, אין צריך הלוי לעשות גורן. ואולם בתוספתא (תרומות ג) ובירושלמי (שם ב, א) מבואר שכן הוא החיוב מן הדין שהלוי יפריש תרומת מעשר מן הגמור, בין אם הקדימו והרימו תרומה גדולה בין אם לא הרימו (ע' משנה למלך תרומות ג, יג; מהר"ם שיף).
ומכל מקום אף לפי הטעם של קנס משמע מלשון הברייתא שצריך לגמור מלאכתם קודם הפרשה ולא יפריש ואח"כ יעשה גורן.

ופטור הלוי מתרומה גדולה (מעשר מן המעשר ולא תרומה גדולה ותרומת מעשר מן המעשר. רבי שמעון בן לקיש). ושונה זה מאילו הקדימו בכרי שלא נפטר מתרומה גדולה (מכל מתנתכם תרימו את כל תרומת ה'. אביי).

דף יד

כט. א. כיצד דכים תבלין ומלח ביום טוב? האם כותשים גרעיני דגן?
ב. ברירת קטניות ביום טוב, כיצד?
ג. האם מותר לאדם לשלוח דורונות לחברו ביום טוב?

א. נחלקו תנאים האם דיכה ביום טוב טעונה שינוי, גדול או קטן, או מותרת כדרכה, וחילוק יש בין תבלין למלח; –

לתנא דמתניתין, בית שמאי אומרים: תבלינים נדוכים במדוך של עץ (אבל לא בשל אבן כדרכם), והמלח – בפך (של חרס) ובעץ הפרור (= כף גדולה). ובית הלל אומרים: תבלין – כדרכם, במדוך של אבן. והמלח במדוך של עץ. הרי שהמלח צריך שינוי לדברי הכל; לבית שמאי שינוי גדול ולב"ה שינוי קטן (עפ"י רש"י. וע' בפירוש ר' יהונתן מלוגיל). וטעם הדבר מפני שהיה לו לדוכו מאתמול, משא"כ בתבלין – אם משום שאינו יודע בערב יו"ט באיזה תבלין ישתמש מחר, אם מפני שהתבלין מפיג טעמו. ונחלקו רב הונא ורב חסדא בטעמים הללו. ונפ"מ כשידע מאתמול התבלין שיצטרך לו אלא שמפיג טעמו, או כשלא ידע והתבלין אינו מפיג טעמו מאתמול, כגון כרכום – באופנים אלו לפי טעם אחד אין צריך שינוי ולפי הטעם האחר צריך שינוי כבמלח.

לדברי רבי מאיר בברייתא, הנידוכים נידוכים כדרכם והמלח עמהם. ורק במלח בפני עצמו נחלקו; לבית שמאי נידוך בפך ובעץ הפרור (כלומר שינוי גדול) לצלי אבל לא לקדרה, דהיינו דבר מועט בלבד. ולבית הלל נידוך כדרכו לכל דבר, אף לקדרה.